

ارزیابی ساختار اجتماعی - فرهنگی شهر با رویکرد توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر کرج)

علی فیروزبخت: دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران*
رضا ابراهیمی: دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران
ولی‌الله ربیعی‌فر: کارشناس ارشد شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
نقی حسدري: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

چکیده

در نظام سرمایه داری معاصر، شهر به عنوان مکان مناسب و شهرنشینی به عنوان شیوه مطلوب زیست در آن به شمار می‌آید. رسوخ و نفوذ فرهنگ سرمایه‌داری در جهان سوم از جمله ایران موجب تمرکز شهری ناهمگون و رشد شتابان جمعیت شهری در اثر مهاجرت گسترده روستا - شهری است. روندی که در حقیقت موجب انتقال جمعیت عمدتاً فقیر به شهرها می‌گردد. نمونه واضح و مشخص اینگونه تقابل را می‌توان در بافت‌های قدیمی و نیز بافت‌های روستایی شهرهای امروزی نظیر شهر کرج مشاهده نمود. شهر کرج نیز از یکسو بنا به موقعیت مکانی خاص خویش یعنی قرارگیری در مسیر شاهراه ارتباطی غرب کشور و مجاورت شهر تهران و نیز استعدادهای محیطی فوق‌العاده‌اش و داشتن کارخانه‌ها و مناطق صنعتی و از سوی دیگر به دلیل روند شهرنشینی شتابان در سطح کشور، تغییر الگوی مصرف جامعه و توسعه برونزای کشور، مورد هجوم گسترده مهاجرین از شهرها و روستاهای اطراف قرار گرفت که پیامد ملموس این هجوم ایجاد بحران شهری و در پی آن با مسائل عدیده ای از جمله شکل‌گیری و گسترش محلات حاشیه‌نشین، فقیرنشین، بالا بودن آسیب‌ها و ناهنجاری اجتماعی، افت کیفیت زندگی و فقدان حداقل امکانات زیستی و خدمات مورد نیاز زندگی پهنه‌های از شهر، عدم حس تعلق و ناپایداری سرمایه اجتماعی ناشی از عدم پیوندهای با دوام همسایگی، توأم با تنوع قومی بدون انسجام و ادغام اجتماعی، ازدیاد فقر و تقسیمات دو سطحی (فقر و غنا) در درون منطقه کلان شهر کرج و غیره روبرو شده است. در این مقاله وضعیت ساختار اجتماعی - فرهنگی شهر کرج با استفاده تکنیک SWOT مورد ارزیابی قرار گرفته است. و با توجه به یافته‌های تحقیق، از قوت‌ها و فرصت‌های به دست آمده به درستی در جهت غلبه بر ضعف‌ها و تهدیدات استفاده نشده است و ضعف‌ها بر قوت‌ها و تهدیدات بر فرصت‌ها غالب هستند. و نوع استراتژی، استراتژی تنوعی (اقتضایی) را نشان می‌دهد. و در پایان راهبردها بر اساس ماتریس QSPM اولویت بندی و پیشنهاد گردیده است.

واژه‌های کلیدی: راهبرد، ساختار اجتماعی - فرهنگی، توسعه پایدار شهری، شهر کرج.

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

توسعه پایدار و توسعه پایدار شهری طی دهه‌های اخیر به تدریج به پارادایم نوین و مسلطی در ادبیات نظری و علمی رایج در باب توسعه و برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است. این پارادایم اگرچه ناظر به برداشتها و تفسیرهای گوناگون می‌باشد، اما در مجموع بر پایداری و استمرار توسعه برای همگان و نسل‌های آینده طی زمان و بر همه جانبه‌نگری ابعاد پیچیده اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی فرآیند توسعه در سطح یک کشور یا شهر تأکید دارد (رهنمایی و دیگران، ۱۳۸۵: ۱۷۸).

توسعه سریع شهری، در چند دهه‌ی معاصر از ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و... زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. مطرح شدن توسعه پایدار، به عنوان شعار اصلی هزاره‌ی سوم نیز ناشی از اثرات شهرها بر گستره‌ی زیست کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است (قرخلو و دیگران، ۱۳۸۵: ۱۵۷). ویژگی‌های جوامع شهری امروز سبب ناپایداری انسان‌ها و محیط زیست (محیط طبیعی و محیط مصنوع) گردیده است (مفیدی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۵). مشکلی که امروزه در پیش روی برنامه‌ریزان شهری قرار دارد، چگونگی اعمال سیاست‌ها و برنامه‌های پایدار شهری و ترسیم جلوه‌های این پایداری در شهرهاست. نیل به چنین شرایطی، نیازمند جهت دادن به هدف‌ها و برنامه‌های اجرایی، اصلاح وضعیت ساختارها و مدیریت‌های مرتبط در اداره امور شهرهاست. به تعبیر دیگر، سطح قابل قبول و بالای

رشد اقتصادی و اشتغال، پیشرفت اجتماعی و حفاظت از محیط شهری جنبه‌های دیگر پایداری شهری را تشکیل می‌دهد. پایداری شهری، یک برنامه پیشرفت اجتماعی است که می‌کوشد نیازهای ساکنان شهرها را بشناسد، از منابع محیطی حفاظت کند و منابع اقتصادی و اجتماعی حاصل از آن را در کلیه سطوح شهری تعمیم دهد (شیعه، ۱۳۸۷: ۱۹۹). با رشد سریع جمعیت جهان و تمرکز آن در شهرها، مفهوم توسعه پایدار شهری به عنوان مؤلفه اساسی تأثیر گذار بر چشم انداز بلند مدت جوامع انسانی مطرح گردید (قرخلو و دیگران، ۱۳۸۸: ۱).

شهرنشینی یا شهری شدن پایدار، آنچنان شهری شدنی است که از یک سو، امکان زندگی مطابق با کرامت انسانی را در شهرهای موجود و آینده برای نسل‌هایی که از پی یکدیگر می‌آیند، فراهم می‌کند و از سوی دیگر با ملاحظات زیست محیطی همساز و دوستدار محیط زیست است. بدینسان، شهری شدن و شهرنشینی پایدار، توسعه اجتماعی - اقتصادی شهری را به شکلی به پیش می‌برد که به حفظ محیط زیست و منابع زمین منجر می‌شود و از نابودی محیط طبیعی ممانعت به عمل می‌آورد. به سخن دیگر، شهری شدن و شهرنشینی پایدار بر پایه و هماهنگی با ظرفیت اکوسیستم یا نظام طبیعی شکل می‌گیرد و توسعه می‌یابد (پیران، ۱۳۸۷: ۲۰۱).

پیدایش انقلاب صنعتی، افزایش سطح زندگی، ابداع اتومبیل و پیشرفت تکنولوژی حمل و نقل موجب رشد بیش از اندازه شهرها پس از جنگ جهانی شده است. به گونه‌ای که مشکلات زیست محیطی، آلودگی، ترافیک، فقر، بد مسکنی و... در

مراکز سکونتی گردیده است. شهر کرج نیز از یکسو بنا به موقعیت مکانی خاص خویش یعنی قرارگیری در مسیر شاهراه ارتباطی غرب کشور و مجاورت شهر تهران و نیز استعدادهای محیطی فوق‌العاده‌اش و داشتن کارخانه‌ها و مناطق صنعتی و از سوی دیگر به دلیل روند شهرنشینی شتابان در سطح کشور، تغییر الگوی مصرف جامعه و توسعه برونزای کشور، مورد هجوم گسترده مهاجرین از شهرها و روستاهای اطراف قرار گرفت که پیامد ملموس این هجوم ایجاد بحران شهری و در پی آن با مسائل عدیده‌ای از جمله شکل‌گیری و گسترش محلات حاشیه‌نشین، فقیرنشین، بالا بودن آسیب‌ها و ناهنجاری اجتماعی، افت کیفیت زندگی و فقدان حداقل امکانات زیستی و خدمات مورد نیاز زندگی پهنه‌های از شهر، عدم حس تعلق و ناپایداری سرمایه اجتماعی ناشی از عدم پیوندهای با دوام همسایگی، توأم با تنوع قومی بدون انسجام ادغام اجتماعی، ازدیاد فقر و تقسیمات دو سطحی (فقر و غنا) در درون منطقه کلان شهر کرج و غیره روبرو شده است.

۱-۲- اهمیت و ضرورت

یکی از ارکان اساسی توسعه پایدار «اسکان پایدار» اعلام شده است که یکی از عوامل اصلی اسکان پایدار همان توسعه شهری پایدار می‌باشد (لقایی و دیگران، ۱۳۷۸: ۳۲). آشنایی با ویژگی‌ها و خصوصیات گوناگون شهر و تحولات آن در عصر کنونی یکی از ضروریات دنیای امروزی است. در این زمینه جغرافیا با بینش همه‌جانبه و کلی‌نگری خود از جمله علمی است که می‌تواند با شیوه خاص شهر را مورد مطالعه و بررسی قرار دهد. شهر سیستمی چند بعدی و

شهرها شده است. در دهه ۱۹۹۰ در واکنش به این مسائل نظریه توسعه پایدار شکل گرفت (زیاری، ۱۳۸۸: ۴۴۰).

در نظام سرمایه‌داری معاصر، شهر به عنوان مکان مناسب و شهرنشینی به عنوان شیوه مطلوب زیست در آن به شمار می‌آید. رسوخ و نفوذ فرهنگ سرمایه‌داری در جهان سوم از جمله ایران گرایش به صنعتی شدن را به دنبال داشت و صنعت مونتاژ و وابسته به عنوان نماد بارز آن عوارض و ضایعات جبران‌ناپذیری را در ساختار اقتصادی - اجتماعی جامعه ایران به جای گذاشت که از جمله پیامدهای آن تمرکز شهری ناهمگون و رشد شتابان جمعیت شهری در اثر مهاجرت گسترده روستا - شهری است. روندی که در حقیقت موجب انتقال جمعیت عمدتاً فقیر به شهرها می‌گردد.

به طور کلی دگرگونی‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در سده اخیر باعث تحولاتی در شهرنشینی کشور شده است. اثرات این دگرگونی‌ها در تحول شکل کالبدی و توسعه فضایی شهرها تبلور یافته که پیامد مناسبی را در شهرهای کشور نداشته است (رهنمایی، ۱۳۷۹).

نمونه واضح و مشخص اینگونه تقابل را می‌توان در بافت‌های قدیمی و نیز بافت‌های روستایی شهرهای امروزی مشاهده نمود. زمانی اینگونه بافت‌ها محل زندگی و خاطرات برای ساکنان بوده است اما اکنون ساکنان آن اکثراً بی‌هویت می‌باشند و تبدیل به بخش‌های نابسامانی گردیده‌اند. بی‌توجهی مسئولان و بی‌تفاوتی ساکنین که اکثر آنها به دلیل مهاجر بودن وابستگی کمی به محیط زندگی خویش دارند، باعث ازهم پاشیدگی اقتصادی، اجتماعی و کالبدی این گونه

و مشاهده و برداشت‌های میدانی جهت ثبت اطلاعات بوده. و در آن به بررسی ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج پرداخته سپس برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از تکنیک SWOT بهره گرفته شده است. برای این منظور محیط داخلی و محیط خارجی شهر کرج مورد مطالعه قرار گردید و سپس جهت تکمیل اطلاعات بدست آمده به وسیله پرسشنامه با جامعه آماری تعداد ۲۵ نفر از بین مدیران قبلی و فعلی شهری، محققین و متخصصین شهری برای وزن دهی و امتیاز دهی وضع موجود برای تمام عوامل داخلی (نقاط ضعف و قوت) و عوامل خارجی (تهدیدات و فرصت‌ها) مورد استفاده قرار گرفته است. و در آخر از ماتریس QSPM برای اولویت بندی راهبردها بهره گرفته شده و همین‌طور از نرم افزار GIS برای تولید نقشه استفاده شده است.

۱-۵- محدود مطالعه

شناخت تاریخی پدیده، سنگ زیربنای شناخت وضع موجود است و درک درست از شرایط موجود تخمین دگرگونی‌های بعدی پدیده را ممکن می‌سازد (حبیبی، ۱۳۸۴). قدیمی‌ترین مأخذ که نام کرج در آن به میان آمده کتابی معروف به نزهة القلوب است که به سال ۷۴۰ هجری قمری توسط حمداله بن ابی ابکر بن نصر مستوفی (حمداله مستوفی) تألیف گردیده است. در این کتاب نام کرج در ضمن ولایات عراق عجم از توابع طالقان آمده و نوشته شده است که در این ولایت ده‌های معتبر بوده است. ممکن است نام کرج و رودخانه کرج از لغت گوذ که در اوستا به عنوان یکی از شعبات رنگ‌ها است، گرفته شده باشد که پس از سالیان دراز اینک به صورت کرج درآمد

پیچیده از زیر سیستم‌های کالبدی، اقتصادی و اجتماعی است. شهر در حقیقت تبلور کالبدی روابط اجتماعی و اقتصادی در اجتماعات انسانی است. انسان‌ها با سازمان دادن سکونتگاه‌های جمعی سعی داشته‌اند تا نیازهای گوناگون خویش را بر طرف سازند. با شناخت دقیق ظرفیت‌ها، قوت‌ها و تنگناها، ضعف‌ها و عوامل ایجاد کننده ناتوانی‌ها، می‌توان سیاست‌ها و برنامه‌های را جهت رفع مشکلات ساختار اجتماعی- فرهنگی شهری و در نهایت ابعاد و اصول توسعه پایدار شهری را تدوین کرد.

۱-۳- اهداف تحقیق

الف) شناسایی و تبیین نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدات ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج.

ب) ارائه‌ی راهبردهای استراتژیکی در تبدیل ضعف‌ها به قوت‌ها و تهدیدها به فرصت‌ها در احیای ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج

۱-۴- روش تحقیق

به طور کلی روش تحقیق چگونگی جستجوی حقایق یا شیوه‌های مشخص جهت کشف ارتباط پدیده‌ها و درک اصول یا قوانین آنها است. به عبارت دیگر روش تحقیق شیوه و فرآیندی است که برای حل مسئله، دستیابی به اهداف و حصول نتیجه بهتر در زمان معین انتخاب می‌گردد. رویکرد حاکم بر فضای تحقیق کیفی و کمی بوده و نوع تحقیق کاربردی می‌باشد. روش تحقیق توصیفی- تحلیلی بوده و گردآوری اطلاعات مورد نیاز پژوهش از طریق مطالعات دقیق کتابخانه‌ای و استفاده از اسناد و مدارک

(ری) بوده و از آن رو ممکن است که در اصل کرج بوده باشد (نیلوفری، ۱۳۴۴).
از نظر موقعیت ریاضی این شهر بین ۳۵ درجه و ۴۶ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۵۱ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۵۴ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۳ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است. ارتفاع متوسط این شهر از سطح دریا ۱۳۲۱ متر است.

است. در حالی که اگر از لغت کرج به معنی بانگ و فریاد اخذ شده باشد در این صورت نیز با سابقه باستانی آن ارتباط پیدا می کند زیرا در تپه آتشگاه و کوه های مراد تپه و کلاک و قلعه دختر شهر ستانک در ایام باستان برای خبر رسانیدن و دیده بانی آتش افروزی می شد و به این طریق هجوم دشمن را به یکدیگر خبر می دادند. احتمالاً کرج مبدأ خبری بزرگی جهت رگا

شکل ۱- نقشه کالبدی- فضایی شهر کرج (منبع: نگارندگان)

می تواند در آینده تداوم یابد» یا «پایداری» کاربرد یافته است و در فارسی به «پایا»، «دائم»، «باقی»، «استوار»، «جاویدان»، «با دوام» و... ترجمه شده است (سفلائی، ۱۳۸۳: ۶۲).

تعاریف زیادی از پایداری وجود دارد اما دو تعریف زیر ماهیت این واژه را روشن می کند:

- ارتقاء کیفیت زندگی در ضمن در نظر گرفتن ظرفیت تحمل محیط زیست
- پاسخ گوئی به نیازهای نسل حاضر بدون آنکه توانائی و امکانات نسل های آینده برای تأمین نیازهایشان محدود شود (حمیده و دیگران، ۱۳۸۶: ۵).

۲- مفاهیم و مبانی نظری

مفهوم پایداری در واقع تلاشی است برای دستیابی به بهترین نتایج در برنامه های محیط انسانی و طبیعی که برای حال و به صورت نامحدود برای آینده صورت می پذیرد (شیعه، ۱۳۸۷: ۱۹۹). فعل «Sustain» از سال ۱۲۹۰ میلادی در زبان انگلیسی بکار گرفته شده و از ریشه لاتین «sub» و «Ten ere» به معنی نگه داشتن و یا نگهداری کردن است. لغت نامه آکسفورد سابقه صفت «Sustainable» را به حدود ۱۴۰۰ سال بر آورد نموده است و آنرا به اشکال مختلف معنا می نماید. اما تنها در طول چند دهه اخیر است که این واژه با معنای کنونی آن یعنی «آنچه که

شده و در نهایت موفقیت چندانی بدست نیاورده است، زیرا مطالعه‌ای صرفاً مبتنی بر یک سری معیارها و ملاک‌های کلیشه‌ای و دستورالعمل‌های اجرایی در قالب قراردادهای تپیی است که به مهندسين مشاور در تهیه طرح‌های مختلف شهری واگذار می‌شود. (رهنما، ۱۳۸۸:۱۵۰).

نظریه توسعه پایدار شهری حاصل بحث‌های طرفداران محیط زیست درباره مسائل زیست محیطی به خصوص زیست شهری است که به دنبال نظریه توسعه پایدار برای حمایت از منابع محیطی ارائه شد. در این نظریه موضوع نگهداری منابع برای حال و آینده از طریق استفاده بهینه از زمین و وارد کردن کمترین ضایعات به منابع تجدیدنپذیر مطرح است. نظریه توسعه پایدار شهری موضوع‌های جلوگیری از آلودگی‌های محیط شهری و ناحیه‌ای، کاهش ظرفیت‌های تولید محیط محلی ناحیه‌ای و ملی حمایت از بازیافت‌ها عدم حمایت از توسعه‌های زیان‌آور و از بین بردن شکاف میان فقیر و غنی را مطرح می‌کند.

همچنین راه رسیدن به این اهداف را با برنامه‌ریزی‌های شهری روستایی ناحیه‌ای ملی که برابر با قانون کنترل بیشتر در شهر و روستاست می‌داند. این نظریه به مثابه دیدگاهی راهبردی به نقش دولت در این برنامه‌ریزی‌ها اهمیت بسیاری می‌دهد و معتقد است دولت‌ها باید از محیط زیست شهری حمایت همه جانبه‌ای کنند. این نظریه پایداری شکل شهر، الگوی پایدار سکونتگاه‌ها، الگوی موثر حمل و نقل در زمینه مصرف سوخت و نیز شهر را در سلسله مراتب ناحیه شهری بررسی می‌کند زیرا ایجاد شهر را فقط برای لذت شهرنشینان می‌داند. در یک دید

مفهوم توسعه در برابر رشد قرار می‌گیرد، توسعه یک مفهوم کیفی را مشخص می‌کند و می‌توان آن را معادل با افزایش کیفیت زندگی دانست که مسائلی مانند بهداشت، آموزش، رفاه و غیره را در بر دارد (دلیر زاده، ۱۳۸۵: ۹۳). توسعه گذر از مرحله‌ای به مرحله دیگر است، و در بطن مفهوم آن ۳ واژه کلیدی تحول، تغییر و پیشرفت، جای می‌گیرد. تحول، فرایند تغییر در یک دوره طولانی مدت، تغییر، فرایند قابل اندازه‌گیری در دوره کوتاه مدت و پیشرفت، روند پویای حرکت و تغییر روبه جلو در گذر زمان است (تقی زاده، ۱۳۸۷: ۲۸۱-۲۸۰).

- توسعه پایدار به عنوان توسعه‌ای که نیازهای نسل حاضر بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای رفع نیازهای خود تعریف شده است. توسعه پایدار نیاز به رویکرد برنامه‌ریزی زیست محیطی دارد که در آن، در تمام سطوح مجاز از توسعه پایدار نگهداری می‌شود. ارزیابی اثرات زیست محیطی ضمن کمک به رویکرد برنامه‌ریزی، یکی از ابزار مهم برای دستیابی به این هدف می‌باشد (Hilden, ۱۹۹۷).

مفهوم توسعه پایدار توسعه‌ای که نیازهای نسل کنونی را بدون آسیب رساندن به توانایی‌های نسل‌های آینده در تأمین نیازهای خود، برآورده سازد (احمدی ترشیزی، ۱۳۸۷: ۲۹۵-۲۹۴). توسعه پایدار شهری، یک فرایند پویا و بی وقفه‌ای، در پاسخ به تغییر فشارهای اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی است (Haughton, Graham, 2005: 276).

نظریه نقش بسیار اساسی در قانونمندی تحقیقات و به سرانجام رسیدن آن دارد. بسیاری از فعالیت‌های اجرایی در حوزه مسایل شهری که با تهیه یک طرح اجرایی بدون پشتوانه نظری تهیه و به دنبال آن اجراء

- نظامی تولیدی که تعهد حفظ مبانی بوم‌شناسی برای توسعه را محترم شمارد.

- نظامی فناورانه (تکنولوژیکی) که الگوهای پایدار برای تجارت را پایه‌ریزی نماید.

- نظامی بین‌المللی که الگوهای پایدار برای تجارت را پایه‌ریزی نماید.

باید عنوان کرد به عنوان یک راهبر، ریشه و اساس توسعه پایدار شهری در مناطق روستایی نهفته است فقر، فقرای روستایی را به سوی بهره‌برداری بیشتر از اراضی اطراف روستاها می‌راند. بنابراین، این افراد از شدت فقر نمی‌توانند در حفظ محیط زیست (که از نظر آنها ظاهر سازی بر تجمعی بیش نیست) کوشا باشند (نوابخش و ارجمند سیاه پوش، ۱۳۸۸: ۲۰۳-۲۰۱).

«اصول توسعه پایداری: اهداف بنیانی فعالیت‌های هر جامعه از جمله جامعه شهری - ارتقای شرایط کمی و کیفی زندگی انسان است. بنابراین در توسعه پایدار شهری نیز که با این هدف تحقق می‌یابد اصول زیر قابل توجه خواهد بود: - ارتباط با طبیعت، - امنیت و ایمنی، - ارزیابی، - آگاهی و دانش، - وحدت و جامع‌نگری»

با توجه به ابعاد تعریف شده توسعه پایدار شهری، تعریف ذیل برای این نوع توسعه مناسب است:

«تغییر تراکم و کاربری اراضی شهری جهت رفع نیازهای اساسی مردم در زمینه مسکن، حمل و نقل، فراغت و غیره به گونه‌ای که شهر از نظر محیطی قابل سکونت و زندگی، از نظر اقتصادی قابل دوام و از نظر اجتماعی دارای برابری باشد به نحوی که این تغییرات فناورانه و صنعتی، حفظ اشتغال، مسکن و شرایط

اجمالی مبانی نظری مفهوم پایداری در شهر و ناحیه شامل این موارد می‌شود: کاهش آلودگی، نگهداری منابع طبیعی، کاهش حجم ضایعات شهری، افزایش بازیافت‌ها، کاهش انرژی صرفی، افزایش بیش از حد جانداران مفید در شهر و روستا با ایجاد جامعه جنگلی و درختان شهری و نواحی سبز، عدم تمرکز شهری و کاهش پراکندگی‌ها، افزایش تراکم متوسط در حومه‌های شهری و و شهرهای کوچک، کاهش فواصل ارتباطی، ایجاد اشتغال محلی، توسعه متنوع مسکن در مراکز اشتغال، توسعه شهرهای کوچک برای کاهش اتکاء به شهرهای بزرگ، ساختار اجتماعی متعادل حمل و نقل عمومی و کاهش راه‌انداز جاده‌ای مدیریت ضایعات بازیافت نشدنی، توزیع منابع و تهیه غذای پایدار محلی به این طریق اولاً با جانشینی منابع و نوسازی آنها اتخاذ سیاست کاربری صحیح و محافظت از زمین بالا می‌رود و ثانیاً با توجه به برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای و ساماندهی فضا توسعه پایدار شهری حاصل می‌شود.

در سازمان ملل مسائل محوری و شرایط ضروری برای توسعه پایدار که به وسیله کمیسیون جهانی توسعه و محیط مورد شناسایی قرار گرفته است به قرار ذیل است: جمعیت و توسعه، امنیت غذایی، انرژی، صنعت و چالش‌های شهری، پیگیری سیاست مبتنی بر توسعه پایدار متضمن رعایت موارد ذیل است:

- وجود نظامی سیاسی که مشارکت مؤثر شهروندان در فرایند تصمیم‌گیری را تضمین کند.

- نظامی اقتصادی که راه‌حلی برای تنش‌های برخاسته از توسعه هماهنگ و ناموزون را فراهم آورد.

خفیف، اتکا بر اصلاح مکانیزم‌های بازار جهت ایجاد تغییرات در حمایت از توسعه پایدار، در تغییر هستند (کاظمی محمدی، ۱۳۷۸).

۲-۱- مدل شهرهای خود اتکا^۱

مدل شهر خود اتکا از اوایل دهه ۱۹۸۰ همراه با فعالیت زیست محیط گرایان به آرامی عمومیت پیدا کرده است. مدل شهر خود اتکا، تأکید زیادی بر حل مسائل شهر از درون، بویژه از طریق ساختار اقتصادی محلی دارد چرا که این ساختار خود اتکاتر بوده و به نیازهای محلی از طریق بنگاه‌های اقتصادی و تعاونی‌های محلی و نظایر آنها پاسخ می‌دهد. این خود اتکایی به نوبه خود نیازمند استفاده بیشتر از منابع زیست محیطی محلی و دقت در به حداقل رساندن و هدایت مجدد جریان پسماندها است تا اینکه آنها را بتوان به طور مولد یا با حداقل تخریب اکوسیستم تحلیل برد. تأکید بر ناحیه زیستی جزئی مهم در اکثر تحلیل‌های شهر خود اتکا است. یک ناحیه زیستی، معمولاً به عنوان واحدی طبیعی برای بحث در خصوص امور زیست محیطی مورد تأکید است. گرچه تعریف یک ناحیه زیستی مشکلی همیشگی است اما عموماً ناحیه زیستی یک واحد طبیعی، حوزه یک رودخانه، یک دره یا یک اکوسیستم مشخص نسبتاً مشابه است که در آن مرزهای طبیعی واحدهای سیاسی و اداری را تعیین می‌کند.

در رابطه با کاربری اراضی، سیاست کلی بر تمرکز زدایی سکونتگاه‌ها (افزایش شهرهای کوچک‌تر، کاهش شهرهای بزرگ) همراه با فشردگی و تنوع بیشتر مسکن تأکید دارد.

زیست محیطی مناسب را در برداشته باشد» (موحد، ۱۳۷۹، ۴۷).

رویکرد غالب در توسعه پایدار استفاده از آن در وهله نخست برای حفظ موقعیت و وضعیت با کمترین تغییر در سیاست‌های توسعه شهری است و سپس بهبود و ارتقاء شرایط زیستی در ابعاد سه‌گانه توسعه پایدار می‌باشد. جهت تحقق این رویکرد، چهار مجموعه از مدل‌ها در توسعه پایدار شهری وجود دارد که این مدل‌ها توسط گراهام هاتون معرفی شده و در آنها انواع ارزش‌ها و قضاوت‌ها پیرامون توسعه شهری و محیط زیست منعکس شده است. این دیدگاه‌ها معیارهایی مختلفی برای محدود کردن صدمه وارده به محیط زیست بویژه توسط خوروها را با توجه به کاربری اراضی، ارائه می‌کنند. در هر یک از این مدل‌ها مرزهای شهر - ناحیه به طور بالقوه تصویر متفاوتی دارد (کاظمی محمدی، ۱۳۷۸).

هنگام بحث در خصوص مدل‌های مختلف توسعه شهری، بحث‌های کلی در مورد توسعه پایدار مطرح می‌شوند که تقابل حالت‌های بوم محور سبز عمیق (مخالف توسعه اقتصادی گسترده و عمده)، حالت‌های انسان محور سبز خفیف‌تر، و حالت‌های بین این دو می‌باشند. رویکردهای سبز خفیف نوعاً امکانات بیشتری برای توازن ضرورت‌های توسعه اقتصادی و زیست محیطی در نظر می‌گیرند دامنه اقدامات ناشی از این الگوها می‌تواند بین منع تردد خودروهای شخصی در شهرها (سبز عمیق) و ترویج خودروهای با مصرف کم و آلودگی تا حد صفر (سبز ضعیف) در تغییر باشد. مدل‌های توسعه شهری مطرح در این قسمت از سبز عمیق، شهر خود اتکا و عزم سیاسی - فنی برای طراحی دوباره شهر، تا کوشش‌های سبز

که با این فرض طراحی شده‌اند که انرژی ارزان است و آب، زمین و محل‌های دفن پسماندهای تولید شده به وفور وجود خواهند داشت. در نتیجه طراحان ماشین آلات، ساختمان‌ها و شهرها ممکن است کارائی (زیست محیطی) این سیستم‌ها و پسماندهای تولید شده آنها را نادیده بگیرند.

بسیاری از رویکردهای سیاست طراحی مجدد شهرها بیشتر در مکتب خود اتکایی متداول بوده و بر این اساس بیشتر طبیعت محور هستند اما رویکرد طراحی مجدد شهرها بیشتر انسان محور و کمتر طبیعت محور است. به جای کوشش برای همانند سازی سکونتگاه با طبیعت، این رویکرد کراراً از شهریت شهرها تجلیل می‌کند و تراکم‌های مسکونی را افزایش می‌دهد. مجتمع‌های شهری ممکن است طبیعت کمتری در خود داشته باشند. چون اراضی ذخیره شده بیشتری برای توسعه تخصیص داده می‌شوند، لیکن احتمالاً آنها اثر خارجی منفی کمتری ایجاد خواهند کرد، به ویژه جذب و تصرف اراضی روستایی را کاهش می‌دهند.

۲-۳- شهرهای با وابستگی خارجی

بجای تنظیم مجدد و مستقیم محیط زیست شهری، رویکرد سبز خفیف‌تر، در توسعه پایدار شهری با تکیه بر محوریت بازار، فواید اصلاح مکانیزم‌های بازار را مورد تأکید قرار می‌دهد تا به طور مؤثرتر به سوی اهداف زیست محیطی حرکت کند. یکی از عناصر اصلی چنین رویکردی آن است که اغلب شهرها از برونی کردن برخی هزینه‌های زیست محیطی مربوط به رشد و گذران زندگی روزمره، منافع زیادی می‌برند. برای مثال انتقال آب از دوردست‌ها، اکوسیستم‌های

ضمناً در این مدل، قسمت‌هایی از شهر به شکل فضاهای باز، باغ‌های پشت بامی و غیره، عمدتاً در قالب بخشی از یک راهبرد جهت ارتقاء آگاهی و بینش ساکنان در خصوص ارتباط آنها به طبیعت، حفظ می‌شوند.

در شهر خود اتکا، درون گرایی شدید اقتصاد محلی و نظام‌های بهره برداری راه حل مشکلات ناشی از الگوهای غیر پایدار وابستگی به خارج و مبادله نابرابر با خارج شهر می‌باشد. شهرهای خود اتکا دارای یک سیستم متابولیزم چرخشی هستند که از طریق آن، منابع و پسماندهای شهر با هم ارتباط پیدا می‌کنند. برای مثال، پسماندها به محض تولید، بجای خارج فرستاده شدن، دوباره در چرخه مصرف قرار می‌گیرند.

۲-۲- مجتمع‌های شهری^۲

علاقتمندی به صرفه جویی در مصرف انرژی از طریق اشکال فشرده‌تر و مجتمع‌های شهری با تراکم مسکونی بیشتر و بازگشت به کاربری‌های مرکب، میان برنامه ریزان، معماران و دیگران بیشتر شده است. یک فرض کلیدی در این دیدگاه آن است که چنین تغییراتی در کالبد شهری نیاز به سفرهای طولانی و با فاصله را کاهش خواهد داد و همزمان با پشتیبانی یک شبکه پایا و گسترده عمومی در آن، مردم به استفاده کمتر از خودروهای شخصی ترغیب شده، در نتیجه مصرف انرژی کاهش می‌یابد. مبنای این امر این اعتقاد است که الگوهای موجود سکونتگاه‌های شهری با مصرف مفراط منابع همراه هستند، مجموعه‌ای از فن آوری‌های غیر کارآمد زیست محیطی را بکار می‌گیرند

کنترل نموده و استفاده گسترده از منابع را کاهش داد و سرمایه گذاری‌های پرهزینه را به تعویق انداخت.

۲-۴- شهرهای داری سهم مناسب^۱

این نسخه آخر از توسعه پایدار شهری به برخی از مفیدترین جنبه‌های مدل‌های قبلی توجه کرده و با ارتباطی صریح به بحث عدالت زیست محیطی و اجتماعی آنها را با هم تلفیق می‌کند. گرچه ممکن است قویاً مانند مدل خوداتکایی اقتصاد محلی، از همه روابط مبادلاتی خارجی، صرف نظر شود، احتمالاً این بهترین راه کمک به همه نواحی جهت اصلاح استانداردهای زندگی شان نیست. بکارگیری برخی نوآوری‌ها و فن آوری‌های بی خطر از نظر محیط زیست، همیشه مطلوب است، در حالی که توزیع نابرابر جغرافیایی منابع و کیفیت پرورش آنها (مانند کشت محصولات) احتمالاً برخی اشکال مبادله را نیز، حتی از نظر طرفداران افراطی خود اتکایی، مطلوب می‌سازد. آنچه ضرورت دارد ملاحظات بسیار تفصیلی‌تر درباره شرایط سیاسی، اقتصادی و زیست محیطی است که در لوای آنها منابع مبادله شده و جریان پسماندها به نواحی دیگر منتقل می‌شوند.

بررسی ارزش زیست محیطی جریان منابع ورودی و پسماندهای خروجی شهر، یکی از مشکل‌ترین و ضروری‌ترین اصلاحات در مدیریت منطقه‌ای منابع در عصر کنونی است. توسعه شهری غیر پایدار مبادلات خارجی را در بر می‌گیرد که ظرفیت‌های نواحی خارجی را بدون اقدامات جبرانی مناسب تصاحب می‌کنند. وقتی محدودیت‌های ظرفیت تحمل یک شهر خود را آشکار کند، بین شهر و نواحی پیرامونی دارای

کنار رودخانه‌ای در بالادست رود یک شهر را بر هم می‌زند و آلودگی پساب‌های شهر اثرات زیادی بر کیفیت آب پایین دست رود دارد. این‌ها عمده هزینه‌های بیرونی شهرها هستند که با سازوکارهای قیمت گذاری بازار به حساب نمی‌آیند، زیرا جریان منابع و مواد زائد در حال حاضر نه تبدیل به کالا می‌شوند و نه به طور مناسب ارزش گذاری می‌گردند. چون بسیاری از اثرات اجتماعی و زیست محیطی استفاده انسان از موجودی‌های محیط زیست در محیط‌های فراتر از محدوده پیرامونی شهر ظهور و بروز دارد و با مکانیزم قیمت گذاری بازار قابل احتساب نمی‌باشند. راه حل اصل کاهش اثرات زیست محیطی ناشی از شهرها، اصلاح سیستم بازار است به گونه‌ای که از این طریق آلوده کنندگان مجبور به پرداخت هزینه‌های زیست محیطی فعالیت‌های شان شوند.

بسیاری از مسائل زیست محیطی را می‌توان در ناتوانی بازار دنبال نمود چرا که:

- خط مشی‌های نامناسب اقتصادی (مثل کم قیمت بودن آب و دیگر خدمات) منجر به کاهش منابع و سطوح بالاتر آلودگی می‌شوند.

- کنترل نامناسب کاربری اراضی یا نظام‌های نامناسب اجازه داری زمین که مانع از افزایش کارایی کاربری اراضی و یا منجر به تعدیل بیش از اندازه بازار زمین می‌شوند.

این عدم کارایی شهرها، که مبتنی بر بازار نامناسب و یارانه‌های نامناسب به برخی منابع است را می‌توان از طریق تعیین قیمت منابع و خدمات بر اساس هزینه

کوچک جدید برای سرریزهای جمعیتی و مهاجرتی روستایی در ناحیه کرج است. در خصوص درون گرا بودن اقتصاد محلی، توسعه صنایع و فعالیت‌های که منابع اولیه آنها در خود ناحیه قابل تأمین است از جمله؛ وجود پسرکانه زراعتی غنی و دامداری‌ها....، دیگر جنبه‌های اقتصادی قابل ذکر خود اتکایی ناحیه کرج را از گذشته نشان داده و می‌دهند. با وجود این خصوصیات استفاده بیش از اندازه از انرژی‌های تجدید ناپذیر و عدم وجود سیستم‌های بازیافت و استفاده مجدد و غیره چرخه زیست محیطی توسعه شهر را در ناحیه دچار مشکل کرده است. از جمله شاخص‌های که برای ارزیابی این مدل با استفاده از داده‌های جمعیتی می‌توان مورد استفاده قرار داد، بالا بودن درصد شاغلان در بخش‌های خدماتی فعالیت اقتصادی، بالا بودن درصد مهاجر پذیری شهر و در رابطه با کاربری اراضی و کالبد شهر کمبود کاربری‌های مختلط و متنوع و همین‌طور گسستگی و ناپیوستگی کالبدی - فضایی شهر، از مسائل شهر کرج در مباحث خوداتکایی می‌باشد.

دومین مدل مورد بحث، فشردگی و تجمع جمعیت و واحدهای مسکونی در شهر کرج است. شاخص‌های نظیر درصد ساختمان‌های مسکونی دو طبقه و بیشتر، میزان کاربری مسکونی، تراکم جمعیتی خالص شهری و میزان کاربری و سرانه فضای سبز، معیارهایی قابل استفاده در این خصوص هستند. بر اساس آمارهای موجود، میزان این شاخص به جز میزان کاربری و سرانه فضای سبز در وضعیت مطلوبی قرار دارد. در حال حاضر هم با توجه به افزایش قیمت زمین ناشی از مرکز استان شدن کرج، و تا حدودی پر شدن

ظرفیت اضافی می‌توان به توافق رسید، مشروط بر اینکه در عمل هیچ صدمه زیست محیطی وارد نشود. در نتیجه یک ناحیه دارای مازاد ظرفیت می‌تواند بخشی از این ظرفیت را به نواحی که با مشکل روبرو هستند صادر کند. در یک رابطه رسمی، شهر هزینه جبرانی به ناحیه دارای ظرفیت اضافی پرداخت خواهد کرد و اگر صدمه زیست محیطی وارد شود، لازم است غرامت اضافی پرداخت شود. غرامت می‌تواند شامل پرداخت‌های مالی، شرایط مطلوب‌تر مبادله یا قوانین مناسب در خصوص مهاجرت به نواحی غنی‌تر باشد (کاظمی محمدی، ۱۳۷۸: ۷۱).

۳- تحلیل یافته‌ها

از چهار مدل توسعه پایدار شهری که بیان شد، در هر شهری خصوصیتی را می‌توان یافت. ارزیابی این مدل‌ها هم با توجه نظرات کارشناسی ویژه می‌تواند باشد و هم بر اساس شاخص‌هایی که داده‌ها و اطلاعات موجود بدست می‌آیند. ارزیابی کارشناسانه متکی بر تغییر و تحولاتی به وجود آمده در روند توسعه شهر و برنامه‌ها، طرح‌ها و سیاست‌هایی است که در مدیریت توسعه پایدار در ناحیه شهری تهیه و به اجرا در می‌آیند.

در مورد مدل خود اتکایی در شهر کرج با توجه به اقدامات انجام شده در چند محور می‌باشد؛ اولین اقدامات تهیه طرح توسعه و عمران شهر کرج و حوزه نفوذ آن و نیز طرح جامع شهرستان کرج هستند که تا حدودی به اثرات توسعه شهر بر ناحیه زیستی آن پرداخته می‌شود. اقدامات بعدی، تأکید بر توسعه گسسته شهرنشینی و ایجاد شهرک‌ها و شهرهای

ولی انتقال ظرفیت‌های اضافی ناحیه کرج به خارج آن، هزینه‌های اجتماعی و اقتصادی (کاهش فعالیت‌های کشاورزی و در مقابل بالا رفتن شغل‌های خدماتی، پایین آمدن درآمدهای اقتصادی ناحیه) و هزینه‌های زیست محیطی (متروکه شدن نهرهای شهر کرج، خشکیده شدن باغات و اراضی آبی) را برای شهر در برداشته و دارد. و جنبه دوم، شهر کرج محلی برای تأمین خوابگاه‌های شهروندان مازاد و کم درآمد تهرانی تبدیل شده که دارای تبعات بسیار منفی برای شهر در پی خواهد داشت. از جمله بجای سرزندگی و پویایی موجب خوابگاهی شدن آن خواهد شد.

بحث سهم پذیری شهر کرج از صدماتی که توسعه آن بر محیط زیست ناحیه وارد می‌کند، تاکنون مورد سنجش قرار نگرفته است. تنها مواردی که از این مدل می‌توان حتی در شهرنشینی کل کشور نام برد، عوارض و مالیات‌های است که در قالب تعرفه‌های مصوب از طریق شهرداری‌ها و سازمان‌های خدمات رسان در شهرها اخذ می‌شود. شاید بتوان گفت که تراکم‌ها و کاربری‌ها، عوارض تردد، تخلیه و خرید مجوزها و موافقت‌های اصولی و... در چارچوب این مدل هستند. ولی آیا این ارقام دریافتی، هزینه و جبران کاستی‌ها می‌شوند؟

در آخر، نکته‌ای که در خصوص مدل‌های توسعه شهر کرج قابل ذکر می‌باشد، ناپایداری نهادی ناشی از نبود سیستم مدیریت یکپارچه شهری، غلبه تفکر «سودجویانه» و مقطعی به جای تفکر «توسعه اجتماعی» بلند مدت و آینده نگر، مشکلات مالی مدیریت شهری و محدودیت‌های اجرایی آن در سازمان دادن توسعه شهر است. این مسئله باعث شده

فضاهای خالی سطح شهر و گسترش ارتفاعی شهر به ویژه در مناطق مرکزی و شهرک‌های جدید مورد توجه قرار گرفته است. این شکل توسعه شهر گرچه به واسطه افزایش تجمع و تراکم در شهر در این مدل موضوعیت پیدا می‌کند لیکن، به علت گسستگی و ناپیوستگی کالبدی - فضایی شهر، عدم وجود سیستم‌های فاضلاب و بازیافت در شهر، نارسایی امکانات و شبکه و حمل و نقل عمومی، آزاد نشدن فضاهای باز و سبز کافی و استفاده بیشتر مردم از خودروهای شخصی فاقد آن کارایی مورد نظر در این نوع مدل‌ها است. حتی مناطق پیرامونی شهر که دارای اراضی مستعد باغی و کشاورزی می‌باشد روز به روز توسط ساخت سازه‌های غیر قانونی بلعیده می‌شوند.

سومین مدل وابستگی شهری در کرج به پیرامون و خارج از آن که در این خصوص شهر کرج مهم‌ترین منابع طبیعی را از جمله وجود آب برای شرب شهر و کشاورزی و اراضی مستعد باغی و زراعی و دامی را دارا بوده و در این مدل شهر کرج دارای کارایی و پتانسیل بالایی بوده و وابستگی‌های خارجی چندان مهمی ندارد. اما وجود مسائل پساب‌ها، فاضلاب و زباله‌های شهری و صنعتی در شهر و مناطق پایین دست از مشکلات موجود در مباحث این مدل مطرح شده است.

در آخرین مدل، بحث هزینه‌های خارجی توسعه شهرها و شهرنشینی در شهر کرج که دو جنبه پیدا می‌کند؛ جنبه اول، تأمین بخشی از آب شرب مورد نیاز شهروندان شهر تهران که توسط آب ذخیره‌ای سد کرج می‌باشد. که وجود این آب گرچه از جهت خوداتکایی محلی اقتصاد شهری قابل بحث هستند،

- W6- تعداد خانوار شش نفره و بیشتر ۳۲۷۱۸ خانوار
- W7- بالا بودن آسیب‌ها و ناهنجاری اجتماعی
- W8- عدم حس تعلق و ناپایداری سرمایه اجتماعی ناشی از عدم پیوندهای با دوام همسایگی، توأم با تنوع قومی بدون انسجام و ادغام اجتماعی
- W9- افت کیفیت زندگی و فقدان حداقل امکانات زیستی و خدمات مورد نیاز زندگی پهنه‌های از شهر
- W10- افزایش سکونتگاه‌های استیجاری توسط مهاجرین

(ب) - نقاط قوت (STRENGTHS)

- S1- تعداد جمعیت بالای ۶ سال باسواد ۱۸۲۷۴۶ نفر و ۹۲،۹۴ درصد
- S2- بعد خانوار ۳/۶ (مشابه سطح کشوری)
- S3- نسبت جنسی ۱۰۴ (نزدیکی به سطح استاندارد ۱۰۵)
- S4- سرزندگی، پویایی و پر تحرکی مناطق مرکزی شهر
- S5- کاهش سیل مهاجرت‌های جمعیتی به شهر
- S6- نبود شکل خوشه‌ای شهر با وجود گروه‌های قومی - نژادی مختلف
- S7- کنترل رشد طبیعی جمعیت
- S8- بالا بودن وضعیت بهداشتی و سیر نزولی داشتن مرگ و میر
- S9- بالا بودن امنیت و آسایش اجتماعی در سطح محلات
- S10- وجود موقوفات و نهادهای خیریه در سطح شهر

است که بعد اقتصادی توسعه بر ابعاد زیست محیطی و اجتماعی آن ترجیح داده شود. در این زمینه فعال شدن شوراهای شهر که یکی از اقدامات خوداتکایی محلی است تا حدودی راه گشا می‌باشد.

با توجه به چارچوب نظری توسعه پایدار شهری برای شناسایی و تبیین و تجزیه و تحلیل وضعیت شهر کرج، ابتدا، ویژگی‌های ساختار اجتماعی- فرهنگی تعریف شده‌اند و سپس شاخص‌ها در هر یک از ساختارها بر اساس اطلاعات کمی و کیفی آمده و با استفاده از تکنیک SWOT در چارچوب عوامل درون منطقه‌ای (نقاط ضعف و قوت) و برون منطقه‌ای (تهدیدات و فرصت‌ها)، قرار گرفته است تا راهکارهای ساماندهی و برنامه ریزی آتی را در چارچوب اهداف به راهبردهای استراتژیکی توسعه پایدار شهری (شهر کرج) رهنمون سازد.

- نقاط ضعف و قوت (عوامل درونی) تهدیدها و فرصت‌ها (عوامل بیرونی) در ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج:

(الف) - نقاط ضعف (weakness)

- W1 - تعداد جمعیت ۱۴ - ۰ ساله ۲۹۲۵۸۳ نفر و ۲۱/۱ درصد
- W2- تعداد مهاجران وارد شده در ۱۰ سال گذشته ۴۳۰۵۴۵ نفر
- W3- تعداد جمعیت بالای ۶ سال بی سواد ۸۹۷۷۰ نفر و ۷/۰۵ درصد
- W4- تعداد جمعیت ده ساله و بیشتر بی همسر بر اثر طلاق داده ۱۲۰۸۳ نفر
- W5- تعداد جمعیت ده ساله و بیشتر مجرد ۴۳۰۴۴۶ نفر

نفر

جدول ۱- ماتریس IFE ساختار اجتماعی - فرهنگی شهر کرج

عوامل استراتژیک داخلی	وزن	امتیاز وضع موجود	امتیاز وزن‌دار	توضیحات
W1 - تعداد جمعیت ۱۴ - ۰ ساله 292583 نفر و 21.1 درصد	0.054	2	0.108	نشان دهنده بالا بودن نرخ باروری و نیاز به کنترل جمعیت
W2 - تعداد مهاجران وارد شده در ۱۰ سال گذشته 430545 نفر	0.04	2	0.08	نشان دهنده توان ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی - اقتصادی
W3 - تعداد جمعیت بالای ۶ سال بی سواد 89770 نفر و 7.05 درصد	0.027	2	0.054	نشان دهنده پایین بودن سطح فرهنگ عمومی
W4 - تعداد جمعیت ده ساله و بیشتر بی همسر بر اثر طلاق داده 12083 نفر	0.027	2	0.054	نشان دهنده میزان ناپایداری خانواده‌ها
W5 - تعداد جمعیت ده ساله و بیشتر مجرد 430446 نفر	0.054	2	0.108	نشان دهنده میزان توان بروز ناهنجاری‌های اجتماعی
W6 - تعداد خانوار شش نفره و بیشتر 32718 خانوار	0.04	3	0.12	نشان دهنده عدم مشارکت اجتماعی
W7 - بالا بودن آسیب‌ها و ناهنجاری اجتماعی	0.054	2	0.108	
W8 - عدم حس تعلق و ناپایداری سرمایه اجتماعی ناشی از عدم پیوندهای با دوام همسایگی، توأم با تنوع قومی بدون انسجام و ادغام اجتماعی	0.067	2	0.134	
W9 - افت کیفیت زندگی و فقدان حداقل امکانات زیستی و خدمات مورد نیاز زندگی پهنه‌های از شهر	0.04	3	0.12	
W10 - افزایش سکونتگاه‌های استیجاری توسط مهاجرین	0.04	2	0.08	
S1 - تعداد جمعیت بالای ۶ سال باسواد 182746 نفر و 92.94 درصد	0.067	4	0.268	نشان دهنده میزان پوشش و سطح سواد عمومی
S2 - بعد خانوار 3.6	0.054	3	0.162	مشابه سطح کشوری
S3 - نسبت جنسی ۱۰۴	0.054	3	0.162	نزدیکی به سطح استاندارد ۱۰۵
S4 - سرزندگی، پویایی و پر تحرکی مناطق مرکزی شهر	0.067	3	0.201	
S5 - کاهش سبیل مهاجرت‌های جمعیتی به شهر	0.054	3	0.201	
S6 - نبود شکل خوشه‌ای شهر با وجود گروه‌های قومی - نژادی مختلف	0.04	3	0.12	
S7 - کنترل رشد طبیعی جمعیت	0.067	3	0.201	
S8 - بالا بودن امنیت و آسایش اجتماعی در سطح محلات	0.054	3	0.162	
S9 - بالا بودن وضعیت بهداشتی و سیر نزولی داشتن مرگ و میر	0.027	3	0.081	
S10 - وجود موقوفات و نهادهای خیریه در سطح شهر	0.027	3	0.081	
جمع	1		2.605	

توانمند

توانمند

T₆ - ازدیاد فقر و تقسیمات دو سطحی (فقر و غنا)

در درون منطقه کلان شهر کرج

T₇ - پایین آمدن کیفیت زندگی و کمبود عرضه

مسکن در استطاعت شهروندان

T₈ - نبود برنامه‌های کنترل مهاجرتیT₉ - سکونت ناپایدار در منطقه (نرخ بالای اجاره

نشینی) توأم با عدم احساس تعلق به مکان و در نتیجه

ضعف در مشارکت اجتماعی، تعهد شهری و

شهروندی و رفتارهای مبتنی بر آن

T₁₀ - بالا بودن نسبت مهاجران و سلطه نگرش و

فرهنگ روستایی

پ) - تهدیدها (threats)

T₁ - رشد و گسترش آسیب‌های اجتماعی به علت

ازدیاد و جوانی جمعیت

T₂ - استقرار جمعیت مهاجر در حاشیه شهر و یا

بافت‌های قدیمی و ایجاد و توسعه حاشیه نشینی

T₃ - رشد صعودی جمعیت شهرT₄ - وجود گروه‌های مختلف قومی با قشر بندی

خاص اجتماعی و عدم سنخیت آنها (مانند فارس‌ها،

ترک‌ها و کردها)

T₅ - جوانی جمعیت شهر کرج (بالا رفتن بار تکفل

و مشکلات اجتماعی - اقتصادی و مسکن)

- ت)- فرصت‌ها (opportunities)
- O₁- ساختار نیروی انسانی به لحاظ بالا بودن کمی و کیفی جمعیت
- O₂- جوانی جمعیت شهر کرج (موتور توسعه)
- O₃- حاکم بودن جهت گیری مبانی طرح‌های شهری به سوی مردمی شدن و انطباق با خواست‌های جامعه مدنی
- O₄- مورد توجه بودن حفظ خاطره و هویت ارزش‌های اصیل فرهنگی و اجتماعی مردم شهر
- O₅- وجود روحیه مشارکت جویی، شهرنشینی، همزیستی قومی
- O₆- وجود مراکز متعدد دانشگاهی در سطح فراشهری
- O₇- وجود ارزش‌های هویتی، مدنی و فرهنگی- اجتماعی در محلات قدیمی شهر
- O₈- بالا بودن تمایل افراد جهت سکونت در آپارتمان‌ها
- O₉- برخورداری از سطح و روند رو به رشد باسواد
- O₁₀- ساکن بودن اکثر قشرهای قومی و نژادی کشور در آن.

جدول ۲- ماتریس EFE ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج

توضیحات	امتیاز وزن دار	امتیاز وضع موجود	وزن	عوامل استراتژیک خارجی	
	0.142	2	0.071	T1- رشد و گسترش آسیب‌های اجتماعی به علت ازدیاد و جوانی جمعیت	تهدیدها
	0.114	2	0.057	T2- استقرار جمعیت مهاجر در حاشیه شهر و یا بافت‌های قدیمی و ایجاد و توسعه حاشیه نشینی	
	0.084	2	0.042	T3- رشد صعودی جمعیت شهر	
	0.142	2	0.071	T4- وجود گروه‌های مختلف قومی با قشر بندی خاص اجتماعی و عدم سختی آنها (مانند فارس‌ها، ترک‌ها و کردها)	
	0.142	2	0.071	T5- جوانی جمعیت شهر کرج (بالا رفتن بار تکفل و مشکلات اجتماعی - اقتصادی و مسکن)	
	0.114	2	0.057	T6- ازدیاد فقر و تقسیمات دو سطحی (فقر و غنا) در درون منطقه کلان شهر کرج	
	0.084	2	0.042	T7- پایین آمدن کیفیت زندگی و کمبود عرضه مسکن در استطاعت شهروندان	
	0.084	2	0.042	T8- نبود برنامه‌های کنترل مهاجرتی	
	0.142	2	0.071	T9- سکونت ناپایدار در منطقه (نرخ بالای اجاره نشینی) توأم با عدم احساس تعلق به مکان و در نتیجه ضعف در مشارکت اجتماعی، تعهد شهری و شهروندی و رفتارهای مبتنی بر آن	
	0.171	3	0.057	T10- بالا بودن نسبت مهاجران و سلطه نگرش و فرهنگ روستایی	فرصت‌ها
	0.126	3	0.042	O1- ساختار نیروی انسانی به لحاظ بالا بودن کمی و کیفی جمعیت	
	0.288	4	0.057	O2- جوانی جمعیت شهر کرج (موتور توسعه)	
	0.042	3	0.014	O3- حاکم بودن جهت گیری مبانی طرح‌های شهری به سوی مردمی شدن و انطباق با خواست‌های جامعه مدنی	
	0.126	3	0.042	O4- مورد توجه بودن حفظ خاطره و هویت ارزش‌های اصیل فرهنگی و اجتماعی مردم شهر	
	0.084	3	0.028	O5- وجود روحیه مشارکت جویی، شهرنشینی، همزیستی قومی	
	0.126	3	0.042	O6- وجود مراکز متعدد دانشگاهی در سطح فراشهری	
	0.126	3	0.042	O7- وجود ارزش‌های هویتی، مدنی و فرهنگی - اجتماعی در محلات قدیمی شهر	
	0.168	4	0.042	O8- بالا بودن تمایل افراد جهت سکونت در آپارتمان‌ها	
	0.171	3	0.057	O9- برخورداری از سطح و روند رو به رشد باسواد	
	0.168	4	0.042	O10- ساکن بودن اکثر قشرهای قومی و نژادی کشور در آن	
	2.644		1	جمع	

اهمیت و وضع موجود آنها و از ساختار زیست محیطی شهر کرج حاصل می‌شود. بدین قرار می‌باشد.

بر اساس جداول فوق مهم‌ترین ضعف‌ها و قوت‌ها و تهدیدها و فرصت‌ها بر اساس امتیاز وزن دار که از

SO₁ - ایجاد کاربری‌های مناسب و سازگار با ارتباطی منطقی و تنگاتنگ به منظور دستیابی به محلاتی سرزنده، پویا، پرتحرک و فعال

SO₂ - احیای ویژگی‌های ارزشمند هویتی، مدنی و تاریخی - فرهنگی شهر ضمن فراهم آوردن امکانات رشد و تحول آن

SO₃ - بکارگیری مبانی طرح‌های شهری به سوی مردمی شدن و انطباق با خواست‌های جامعه مدنی

SO₄ - ترویج هویت فرهنگی در مقیاس ملی توجه ویژه به آن در طرح ریزی شهری

SO₅ - افزایش و تقویت فرهنگ آپارتمان نشینی در بین شهروندان به ویژه قشر پایین جامعه شهری

- راهبردهای اقتضایی (ST)

ST₁ - تقویت امنیت و آسایش اجتماعی با مشارکت اجتماعی شهروندان در سطح محلات

ST₂ - گسترش و توسعه روابط و تعاملات اجتماعی از طریق توسعه فضاهای جمعی و باز شهری

ST₃ - توسعه و تقویت توزیع متوازن امکانات و خدمات در جهت جلوگیری از ازدیاد فقر و تقسیمات دو سطحی (فقر و غنا) در سطح شهر

ST₄ - بالا بردن کیفیت زندگی محلات نابسامان و حاشیه‌ای از طریق تزریق امکانات زیستی و خدمات مورد نیاز زندگی ساکنان آن

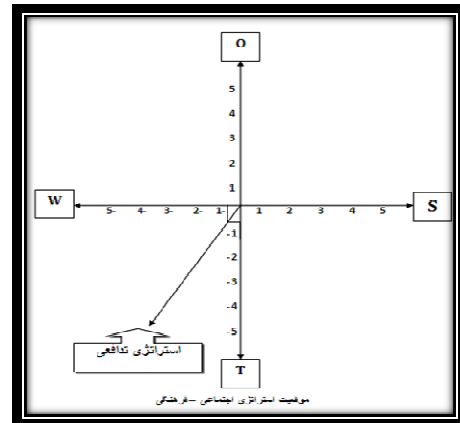
ST₅ - ایجاد زمینه فعالیت و اشتغال جمعیت جوان شهر در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی

- راهبردهای انطباقی (WO)

WO₁ - ایجاد و تقویت انگیزه‌های اجتماعی، فرهنگی، ذهنی برای مشارکت مردم در حفظ و بهره‌گیری از فضاهای شهری

مهم‌ترین ضعف عامل W₈ - عدم حس تعلق و ناپایداری سرمایه اجتماعی ناشی از عدم پیوندهای با دوام همسایگی، توأم با تنوع قومی بدون انسجام و ادغام اجتماعی با امتیاز وزنی ۰,۱۳۴، و مهم‌ترین قوت S₁ - تعداد جمعیت بالای ۶ سال باسواد ۱۱۸۲۷۴۶ نفر و ۹۲,۹۴ درصد، با امتیاز وزنی ۰,۲۶۸ می‌باشد. و مهم‌ترین تهدید عامل O₉ - برخورداری از سطح و روند رو به رشد باسواد با امتیاز وزنی ۰,۱۷۱، و مهم‌ترین فرصت عامل O₂ - جوانی جمعیت شهر کرج (موتور توسعه) با امتیاز وزنی ۰,۲۸۸ مطرح می‌باشد.

موقعیت نوع استراتژی در ساختار اجتماعی - فرهنگی شهر کرج در شکل ۴ بدین شرح است. نمره روی محور X ها ۰,۵۳ - و روی محور Y ها ۰,۸۴ - می‌باشد که در واقع استراتژی تدافعی را نشان می‌دهد که دشوارترین و مخاطره‌آمیزترین شرایط را برای شهر در ساختار اجتماعی - فرهنگی ترسیم می‌کند.

شکل ۱- موقعیت نوع استراتژی در ساختار اجتماعی - فرهنگی شهر کرج

- ماتریس استراتژی‌های چهارگانه SWOT در ساختار اجتماعی - فرهنگی شهر کرج

- راهبردهای تهاجمی (SO)

- راهبردهای تدافعی (WT)
 WT₁- اتخاذ سیاست‌های جمعیتی انقباضی در شهر و هدایت جمعیت مهاجر به نقاط بیرون از شهر
 WT₂- اعمال سیاست‌های مبنی بر تعلق خاطر و حس مکان در ساکنین محلات شهری
 WT₃- ایجاد تعادل در نحوه پراکنش کیفی و کمی جمعیت در گستره شهر
 WT₄- ساماندهی و توسعه فضاهای آموزشی و فرهنگی در سطح شهر
 WT₅- تقویت هویت شهر کرج از جنبه‌های مختلف روان شناختی، فرهنگی و اجتماعی در ضمن تضمین پویایی شهر و تجهیز آن جهت پذیرش تحولات و پیمودن روند تکاملی

WO₂- حفظ خاطره و هویت ارزش‌های اصیل فرهنگی- اجتماعی در جهت تقویت حس تعلق مکانی
 WO₃- تقویت روحیه مشارکت جویی و همزیستی قومی در جهت انسجام و ادغام اجتماعی تنوع قومی
 WO₄- ایجاد سقف جمعیتی از طریق برنامه‌های کنترل رشد طبیعی و مهاجرتی برای پیشگیری از رشد صعودی جمعیت شهر
 WO₅- استفاده بهینه از پتانسیل‌های موجود آموزشی (مراکز متعدد آموزشی و نیروی انسانی تحصیل کرده) در بالا بردن سطح سواد و محو بی سوادی در شهر

جدول ۳- ماتریس QSPM عوامل داخلی استراتژی‌های SO & ST در ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج

SO & ST																				الگوی موردن	IFE
ST5		ST4		ST3		ST2		ST1		So5		So4		So3		So2		So1			
TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS		
0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	W1
0.16	۲	0.16	۲	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	W2
0.108	۲	0.054	۱	0.108	۲	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	W3
0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	W4
0.216	۲	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	W5
0.۱۲	۱	0.24	۲	0.24	۲	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	W6
0.216	۲	0.216	۲	0.108	۱	0.216	۲	0.324	۳	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	W7
0.۱۳۴	۱	0.268	۲	0.268	۲	0.402	۳	0.402	۳	0.134	۱	0.134	۱	0.134	۱	0.134	۱	0.134	۱	0.134	W8
0.24	۲	0.48	۴	0.48	۴	0.24	۲	0.24	۲	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.24	۲	0.24	۲	0.12	W9
0.16	۲	0.16	۲	0.16	۲	0.08	۱	0.16	۲	0.16	۲	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	W10
0.08	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	S1
0.268	۱	0.162	۱	0.324	۲	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	S2
0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	S3
0.162	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.804	۴	0.402	۲	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.804	۴	0.103	۳	0.201	S4
0.402	۲	0.402	۲	0.402	۲	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	S5
0.201	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.24	۲	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.24	۲	0.12	S6
0.402	۲	0.402	۲	0.402	۲	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.201	S7
0.201	۱	0.324	۲	0.162	۱	0.324	۲	0.648	۴	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	S8
0.162	۱	0.162	۲	0.162	۲	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	S9
0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.162	۲	0.081	۱	0.081	۱	0.162	۲	0.162	۲	0.081	۱	0.081	۱	0.081	S10
3.637		4.132		3.998		3.947		4.096		2.685		2.686		2.686		3.328		2.747		2.605	

جدول ۴- ماتریس QSPM عوامل خارجی استراتژی‌های SO & ST در ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج

SO & ST																				استراتژی موردنظر	EFE		
ST5		ST4		ST3		ST2		ST1		So5		So4		So3		So2		So1					
TAS	A S	TAS	A S	TAS	A S	TAS	A S	TAS	A S	TAS	A S	TAS	A S	TAS	A S	TAS	A S S	TAS	A S				
۰.۳۳۸	۴	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	۰.۳۳۸	۲	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	T1
۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۴	۰.۳۳۸	۳	0.114	۱	0.114	۱	۰.۳۳۸	۲	0.114	۱	0.114	۱	۰.۳۳۸	۲	0.114	۱	0.114	۱	0.114	T2
۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	T3
0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	۰.۳۳۸	۲	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	۰.۳۳۸	۲	0.142	۱	0.142	T4
۰.۳۳۸	۳	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	۱	0.142	T5
۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۴	0.114	۱	0.114	۱	0.114	۱	0.114	۱	0.114	۱	0.114	۱	0.114	۱	0.114	۱	0.114	T6
۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۳	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	T7
۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	0.084	T8
0.142	۱	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۳	۰.۳۳۸	۳	۰.۳۳۸	۲	0.142	۱	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	0.142	۱	0.142	T9
0.171	۱	0.171	۱	0.171	۱	0.171	۱	0.171	۱	۰.۳۳۸	۳	0.171	۱	0.171	۱	0.171	۱	0.171	۱	0.171	۱	0.171	T10
۰.۳۳۸	۲	0.126	۱	۰.۳۳۸	۲	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	O1
۰.۳۳۸	۳	0.288	۱	0.288	۱	0.288	۱	۰.۳۳۸	۲	0.288	۱	0.288	۱	0.288	۱	0.288	۱	0.288	۱	0.288	۱	0.288	O2
0.042	۱	0.042	۱	0.042	۱	0.042	۱	0.042	۱	0.042	۱	0.042	۱	۰.۳۳۸	۴	0.042	۱	0.042	۱	0.042	۱	0.042	O3
0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۴	0.126	۱	0.126	۱	0.126	O4
0.084	۱	0.084	۱	0.084	۱	۰.۳۳۸	۳	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۴	0.084	۱	0.084	۱	۰.۳۳۸	۲	0.084	۱	0.084	O5
0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	O6
0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	0.126	۱	۰.۳۳۸	۴	0.126	۱	۰.۳۳۸	۳	0.126	۱	0.126	۱	0.126	O7
0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	۰.۳۳۸	۴	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	O8
0.171	۱	۰.۳۳۸	۲	۰.۳۳۸	۲	0.171	۱	0.171	۱	۰.۳۳۸	۲	0.171	۱	0.171	۱	0.171	۱	0.171	۱	0.171	۱	0.171	O9
0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	۱	0.168	O10
4.536		3.749		3.791		3.18		3.668		4.001		3.274		3.038		3.53		2.87		2.644		جمع	
۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸		۰.۳۳۸	جمع کلی

جدول ۵- ماتریس QSPM عوامل داخلی استراتژی‌های WO & WT در ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج

WO & WT																				استراتژی موردنظر	IFE		
WT5		WT4		WT3		WT2		WT1		Wo5		Wo4		Wo3		Wo2		Wo1					
TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS				
0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.324	۳	0.108	۱	0.324	۳	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	W1
0.08	۱	0.08	۱	0.16	۲	0.16	۲	0.24	۳	0.08	۱	0.24	۳	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	W2
0.054	۲	0.162	۳	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.216	۴	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	W3
0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	۱	0.054	W4
0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.108	W5
0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.24	۲	0.12	۱	0.48	۴	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	W6
0.216	۲	0.108	۱	0.216	۲	0.216	۲	0.108	۱	0.108	۱	0.108	۱	0.324	۳	0.216	۲	0.108	۱	0.108	۱	0.108	W7
0.268	۲	0.134	۱	0.268	۲	0.402	۳	0.134	۱	0.134	۱	0.134	۱	0.402	۳	0.536	۴	0.268	۲	0.134	۱	0.268	W8
0.48	۲	0.12	۱	0.36	۳	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.48	۲	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	W9
0.16	۲	0.08	۱	0.16	۲	0.08	۱	0.24	۳	0.08	۱	0.24	۳	0.16	۲	0.08	۱	0.08	۱	0.08	۱	0.08	W10
0.804	۳	0.804	۳	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.072	۴	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	۱	0.268	S1
0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.324	۲	0.162	۱	0.324	۲	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	S2
0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.162	S3
0.6	۳	0.201	۱	0.201	۱	0.4	۲	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.4	۲	0.6	۳	0.6	۳	0.6	۳	0.201	S4
0.402	۲	0.201	۱	0.402	۲	0.201	۱	0.603	۳	0.201	۱	0.603	۳	0.201	۱	0.402	۲	0.201	۱	0.201	۱	0.201	S5
0.24	۲	0.12	۱	0.24	۲	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.24	۲	0.12	۱	0.12	۱	0.12	۱	0.12	S6
0.402	۲	0.201	۱	0.201	۱	0.201	۱	0.603	۳	0.201	۱	0.804	۴	0.201	۱	0.402	۲	0.201	۱	0.201	۱	0.201	S7
0.324	۲	0.162	۱	0.324	۲	0.486	۳	0.162	۱	0.162	۱	0.162	۱	0.324	۲	0.162	۱	0.324	۲	0.162	۱	0.162	S8
0.162	۲	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.162	۲	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	S9
0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.243	۳	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.081	۱	0.162	۲	0.081	۱	0.081	۱	0.081	S10
4.987		3.249		3.73		3.746		4.227		2.571		5.109		3.65		3.997		3.3		2.605		جمع	

جدول 6- ماتریس QSPM عوامل خارجی استراتژی‌های WO & WT در ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج

WO & WT																				تعداد موارد	EFE	
WT5		WT4		WT3		WT2		WT1		Wo5		Wo4		Wo3		Wo2		Wo1				
TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS			
4.28	2	4.28	2	0.142	1	0.142	1	4.28	2	0.142	1	0.142	1	4.28	2	0.142	1	4.28	2	0.142	1	T1
0.228	2	0.114	1	0.228	2	0.114	1	0.114	1	0.114	1	0.228	2	0.114	1	0.114	1	0.114	1	0.114	1	T2
0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.228	2	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.084	1	T3
4.28	2	0.142	1	4.28	2	0.142	1	0.142	1	0.142	1	0.142	1	0.426	3	0.142	1	4.28	2	0.142	1	T4
0.142	1	0.142	1	0.142	1	0.142	1	4.28	2	0.142	1	0.142	1	0.142	1	0.142	1	0.142	1	0.142	1	T5
0.114	1	0.114	1	0.456	4	0.228	2	0.114	1	0.114	1	0.114	1	0.114	1	0.114	1	0.114	1	0.114	1	T6
0.084	1	0.084	1	0.168	2	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.084	1	T7
0.168	2	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.252	3	0.084	1	0.084	1	0.168	2	0.084	1	0.084	1	0.084	1	T8
4.28	2	0.142	1	0.142	1	0.568	4	0.142	1	0.142	1	0.142	1	4.28	2	0.568	4	4.28	2	0.142	1	T9
0.352	2	0.171	1	0.171	1	0.336	3	0.171	1	0.171	1	0.171	1	0.336	3	0.171	1	0.171	1	0.171	1	T10
0.378	3	0.378	3	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.336	3	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.126	1	O1
0.288	2	0.576	2	0.288	1	0.288	1	0.576	2	0.576	2	0.576	2	0.288	1	0.288	1	0.288	1	0.288	1	O2
0.168	2	0.042	1	0.042	1	0.042	1	0.042	1	0.042	1	0.042	1	0.042	1	0.042	1	0.042	1	0.042	1	O3
0.378	2	0.126	1	0.126	1	0.378	3	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.378	3	0.126	1	0.126	1	O4
0.168	2	0.084	1	0.084	1	0.168	2	0.084	1	0.084	1	0.084	1	0.336	3	0.168	2	0.084	1	0.084	1	O5
0.378	3	0.336	3	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.336	3	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.126	1	O6
0.228	2	0.126	1	0.126	1	0.378	3	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.126	1	0.378	3	0.378	3	0.126	1	O7
0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.168	1	O8
0.351	3	0.351	3	0.171	1	0.171	1	0.171	1	0.468	4	0.171	1	0.171	1	0.171	1	0.234	2	0.171	1	O9
0.168	1	0.168	1	0.336	3	0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.168	1	0.336	3	0.168	1	0.168	1	0.168	1	O10
5.301		3.884		3.708		3.949		3.552		3.985		3.727		3.888		3.888		3.553		2.644		جمع
10.288		7.133		7.338		7.695		7.779		6.556		8.836		7.648		7.886		6.853				جمع کل

۴- نتیجه گیری

توسعه سریع شهری، در چند دهه‌ی معاصر از ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و... زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. ویژگی‌های جوامع شهری امروز سبب ناپایداری انسان‌ها و محیط زیست (محیط طبیعی و محیط مصنوع) گردیده است. شهرنشینی یا شهری شدن پایدار، آنچنان شهری شدنی است که از یک سو، امکان زندگی مطابق با کرامت انسانی را در شهرهای موجود و آینده برای نسل‌هایی که از پی یکدیگر می‌آیند، فراهم می‌کند و از سوی دیگر با ملاحظات زیست محیطی همساز و دوستدار محیط زیست است. بدینسان، شهری شدن و شهرنشینی پایدار، توسعه اجتماعی - اقتصادی شهری را به شکلی به پیش می‌برد که به حفظ محیط زیست و منابع زمین منجر می‌شود و از نابودی محیط طبیعی ممانعت به عمل می‌آورد. بطورکلی دگرگونی‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در سده‌ی اخیر باعث

بر اساس جداول برنامه‌ریزی کمی راهبردی که به تفکیک برای انواع استراتژی‌های (so,st,wo,wt) تدوین شده، استراتژی WT5 با بیشترین امتیاز 10.288 با استراتژی تقویت هویت شهر کرج از جنبه‌های مختلف روان شناختی، فرهنگی و اجتماعی در ضمن تضمین پویایی شهر و تجهیز آن جهت پذیرش تحولات و پیمودن روند تکاملی به عنوان استراتژی برتر در ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج مطرح می‌گردد. و استراتژی WO4 با امتیاز 8.836 و با استراتژی ایجاد سقف جمعیتی از طریق برنامه‌های کنترل رشد طبیعی و مهاجرتی برای پیشگیری از رشد صعودی جمعیت شهر دومین استراتژی در این ساختار مطرح می‌باشد. استراتژی ST5 با امتیاز ۸,۱۷۳ و با استراتژی ایجاد زمینه فعالیت و اشتغال جمعیت جوان شهر در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی به عنوان استراتژی دیگری در رده سوم قرار می‌گیرد.

2.644 می‌باشد. در اینجا هم عدد حاصله از میانگین کمتر می‌باشد و تهدیدات بر فرصت‌ها غالب هستند. و در کل ماتریس عوامل خارجی در مقایسه با ماتریس عوامل داخلی وضعیت نسبتاً بهتری دارد.

۵- پیشنهادها

اما راهبردهای که از ماتریس QSPM حاصل شده است برای برون رفت از وضع موجود در ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج و حرکت به سوی توسعه پایدار شهری به ترتیب اولویت بر اساس امتیاز نهایی آنها به شرح ذیل پیشنهاد می‌گردد؛

راهبردهای ترکیبی در ساختار اجتماعی- فرهنگی

شهر کرج

۵WT- تقویت هویت شهر کرج از جنبه‌های مختلف روان شناختی، فرهنگی و اجتماعی در ضمن تضمین پویایی شهر و تجهیز آن جهت پذیرش تحولات و پیمودن روند تکاملی

۴WO- ایجاد سقف جمعیتی از طریق برنامه‌های کنترل رشد طبیعی و مهاجرتی برای پیشگیری از رشد صعودی جمعیت شهر

۵ST- ایجاد زمینه فعالیت و اشتغال جمعیت جوان شهر در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی

۲WO- حفظ خاطره و هویت ارزش‌های اصیل فرهنگی- اجتماعی در جهت تقویت حس تعلق مکانی

۴ST- بالا بردن کیفیت زندگی محلات نابسامان و حاشیه‌ای از طریق تزریق امکانات زیستی و خدمات مورد نیاز زندگی ساکنان آن

تحولاتی در شهرنشینی کشور شده است. اثرات این دگرگونی‌ها در تحول شکل کالبدی و توسعه فضایی شهرها تبلور یافته که پیامد مناسبی را در شهرهای کشور نداشته است.

شهر کرج نیز از یکسو بنا به موقعیت مکانی خاص خویش یعنی قرارگیری در مسیر شاهراه ارتباطی غرب کشور و مجاورت شهر تهران و نیز استعدادهای محیطی فوق‌العاده‌اش و داشتن کارخانه‌ها و مناطق صنعتی و از سوی دیگر به دلیل روند شهرنشینی شتابان در سطح کشور، تغییر الگوی مصرف جامعه و توسعه برونزای کشور، مورد هجوم گسترده مهاجرین از شهرها و روستاهای اطراف قرار گرفت که پیامد ملموس این هجوم ایجاد بحران شهری و در پی آن با مسائل عدیده‌ای از جمله شکل‌گیری و گسترش محلات حاشیه‌نشین، فقیرنشین، بالا بودن آسیب‌ها و ناهنجاری اجتماعی، افت کیفیت زندگی و فقدان حداقل امکانات زیستی و خدمات مورد نیاز زندگی پهنه‌های از شهر، عدم حس تعلق و ناپایداری سرمایه اجتماعی ناشی از عدم پیوندهای با دوام همسایگی، توأم با تنوع قومی بدون انسجام و ادغام اجتماعی، ازدیاد فقر و تقسیمات دو سطحی (فقر و غنا) در درون منطقه کلان شهر کرج و غیره روبرو شده است. نتیجه ماتریس عوامل استراتژیکی داخلی و خارجی ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج نشان می‌دهد که کل امتیاز وزن دار جدول ماتریس عوامل داخلی ۲,۶۰۵ می‌باشد. که عدد حاصله پایین‌تر از میانگین (۳) می‌باشد که با توجه به قابلیت‌های موجود، از آنها استفاده بهینه نشده است. و ضعف‌ها در ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر کرج بر قوت‌ها غلبه دارند. و جمع امتیاز وزن دار جدول ماتریس عوامل خارجی

۳SO- بکارگیری مبانی طرح‌های شهری به سوی مردمی شدن و انطباق با خواست‌های جامعه مدنی
 ۱SO- ایجاد کاربری‌های مناسب و سازگار با ارتباطی منطقی و تنگاتنگ به منظور دستیابی به محلاتی سرزنده، پویا، پرتحرک و فعال

منابع

احمدی ترشیزی، میترا، ۱۳۸۷، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، تهران
 اصلانی، رضا، ۱۳۸۰، توسعه پایدار (تاریخچه، تعاریف، دیدگاه‌ها)، شماره ۹۳، ماهنامه مسکن و انقلاب
 بحرینی، حسین، ۱۳۷۶، شهرسازی و توسعه پایدار، شماره ۱۷، مجله رهیافت، شورای پژوهش‌های علمی، تهران
 بهزاد نسب، جانعلی، ۱۳۸۷، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، تهران
 پیران، پرویز، ۱۳۸۷، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، تهران
 تقی‌زاده، محمد، ۱۳۷۹، فرهنگ اسلامی و توسعه پایدار، شماره ۱، فصلنامه مدیریت شهری، تهران
 تقی‌زاده، فاطمه، ۱۳۸۷، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، تهران
 حبیبی، سید محسن، ۱۳۸۴، از شار تا شهر، چاپ ششم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران
 حسین زاده دلیر، کریم، ۱۳۸۵، برنامه ریزی ناحیه‌ای، چاپ پنجم، انتشارات سمت
 حمیده، سارا و نویدپور، محمدرضا، ۱۳۸۶، پایداری در شهرها از دیروز تا امروز، شماره ۲۲-۲۱، فصلنامه هفت شهر،

۳ST- توسعه و تقویت توزیع متوازن امکانات و خدمات در جهت جلوگیری از ازدیاد فقر و تقسیمات دو سطحی (فقر و غنا) در سطح شهر
 ۱WT- اتخاذ سیاست‌های جمعیتی انقباضی در شهر و هدایت جمعیت مهاجر به نقاط بیرون از شهر
 ۱ST- تقویت امنیت و آسایش اجتماعی با مشارکت اجتماعی شهروندان در سطح محلات
 ۲WT- اعمال سیاست‌های مبنی بر تعلق خاطر و حس مکان در ساکنین محلات شهری
 ۳WO- تقویت روحیه مشارکت جویی و همزیستی قومی در جهت انسجام و ادغام اجتماعی تنوع قومی
 ۳WT- ایجاد تعادل در نحوه پراکنش کیفی و کمی جمعیت در گستره شهر
 ۴WT- ساماندهی و توسعه فضاهای آموزشی و فرهنگی در سطح شهر
 ۲ST- گسترش و توسعه روابط و تعاملات اجتماعی از طریق توسعه فضاهای جمعی و باز شهری
 ۲SO- احیای ویژگی‌های ارزشمند هویتی، مدنی و تاریخی - فرهنگی شهر ضمن فراهم آوردن امکانات رشد و تحول آن
 ۱WO- ایجاد و تقویت انگیزه‌های اجتماعی، فرهنگی، ذهنی برای مشارکت مردم در حفظ و بهره‌گیری از فضاهای شهری
 ۵SO- افزایش و تقویت فرهنگ آپارتمان نشینی در بین شهروندان به ویژه قشر پایین جامعه شهری
 ۵WO- استفاده بهینه از پتانسیل‌های موجود آموزشی (مراکز متعدد آموزشی و نیروی انسانی تحصیل کرده) در بالا بردن سطح سواد و محو بی سوادی در شهر
 ۴SO- ترویج هویت فرهنگی در مقیاس ملی توجه ویژه به آن در طرح ریزی شهری

قرخلو، مهدی و هاشمی، هادی، ۱۳۸۵، شاخص‌های توسعه پایدار شهری، شماره هشتم، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای

کاظمی محمدی، سید مهدی موسی، ۱۳۷۸، ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری (مطالعه موردی شهر قم)، پایان نامه دوره دکترا، دانشگاه تربیت مدرس

لقایی، حسنعلی و محمد زاده تیتکانلو، حمیده، ۱۳۷۸، مقدمه‌ای بر مفهوم توسعه شهری پایدار و نقش برنامه ریزی شهری، شماره ۶، مجله هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

مفیدی شمیرانی، سید مجید و افتخاری مقدم، علی، ۱۳۸۸، توسعه پایدار شهری، دیدگاه‌ها و اصول اجرایی آن در کشورهای در حال توسعه، شماره ۱۲، سال ششم، فصلنامه بین‌المللی پژوهشی ساخت شهر

مهندسان مشاور باوند، ۱۳۸۱، بازننگری در طرح تفصیلی کرج بزرگ، جلد اول، مطالعات وضع موجود

موحد، علی، ۱۳۷۹، توسعه پایدار شهری، شماره ۹۰، مجله مسکن و انقلاب

نوابخش، مهرداد و ارجمند سیاه پوش، اسحق، ۱۳۸۸، مبانی توسعه پایدار شهری، انتشارات جامعه شناسان، تهران

نیلوفری، پرویز، ۱۳۴۴، کرج نامه، بنیاد دوستاناران درخت و طبیعت

Graham Houghton and Colin Hunter, 2005, Sustainable Cities, published in the Taylor & Francis e-Library.

Hilden, Mikael, 1997, Guidelines for Environmental Impact Assessment (EIA) in the Arctic, Finnish Ministry of the Environment.

رهنما، محمدرضا، ۱۳۸۸، برنامه ریزی مناطق مرکزی شهرها، چاپ اول، انتشارات دانشگاه فردوسی، مشهد

رهنمایی، محمدتقی، ۱۳۷۴، مجموعه مباحث و روش‌های شهرسازی «جغرافیا»، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی، تهران

رهنمایی، محمد تقی و پورموسوی، سید موسی، ۱۳۸۵، بررسی ناپایدارهای امنیتی کلان شهر تهران بر اساس شاخص‌های توسعه پایدار شهری، شماره ۵۷، نشریه پژوهش‌های جغرافیایی

زبردست، اسفندیار، ۱۳۸۳، اندازه شهر، چاپ اول، انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، تهران

زیاری، کرامت اله و مهد نژاد، حافظ و پرهیز، فرهاد، مبانی و تکنیک‌های برنامه ریزی شهری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه بین‌المللی چابهار، ۱۳۸۸ سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۷۸، همایش شهر سبز، مهر ماه ۱۳۷۸، تهران

سفلائی، فرزانه، ۱۳۸۳، کنکاش پیرامون مفاهیم و تجارب معماری پایدار، شماره هفتم، مجله آبادی، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی، تهران

شبیعه، اسماعیل، ۱۳۸۷، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، تهران فیروزبخت، علی، ۱۳۸۰، ساماندهی فیزیکی - کالبدی، محله صوفی آباد کرج، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران

قرخلو، مهدی و عبدی، ناصح و زنگنه شهرکی، سعید، ۱۳۸۸، تحلیل سطح پایداری شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی، شماره ۶۹، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، دانشگاه تهران